

Національна спілка краєзнавців України
Управління культури Житомирської облдержадміністрації
Житомирський обласний краєзнавчий музей
Житомирська обласна універсальна наукова бібліотека
імені О.Ольжича
Житомирська обласна організація НСКУ

ПОСТАТІ ЗЕМЛІ ЖИТОМИРСЬКОЇ

НАУКОВИЙ ЗБІРНИК
«ВЕЛИКА ВОЛИНЬ»
Праці Житомирського науково-краєзнавчого
товариства дослідників Волині,
Житомирської обласної організації НСКУ

Випуск 51

Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції з
міжнародною участю
«Постаті землі Житомирської»,
присвяченої 120-річному ювілею видатного класика української
літератури XX ст., перекладача, публіциста
Максима Тадейовича Рильського

Житомир, 22-23 травня 2015 р.

Бердичів
Видавець: ФОП Мельник М.В.
2015

УДК 908(477)
ББК63.3(4Укр-4Жит)

Постаті землі Житомирської. Науковий збірник «Велика Волинь». Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції присвяченої 120-річному ювілею М. Т. Рильського. Вип. 51 / Упоряд. П. С. Скавронський – Бердичів: ФОП Мельник М. В., 2015. – 200 с; іл.

У науковому збірнику вміщено статті і повідомлення учасників Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції з міжнародною участю присвяченої 120-річному ювілею класика української літератури ХХ ст перекладача, публіциста Максима Тадейовича Рильського, яка відбулась 22-23 травня 2015 р. в м. Житомирі. Розрахований на науковців, освітян, краєзнавців музейних працівників та широке коло читачів.

Редакційна рада:

Градовський Ю. Г., начальник управління культури Житомирської обласної державної адміністрації, народний артист України

Грузька Л.П., в.о. директора Житомирського обласного краєзнавчого музею член правління Національної спілки краєзнавців України

Скавронський П. С., директор Музею історії міста Бердичева, голова правління Житомирської обласної організації Національної спілки краєзнавців України

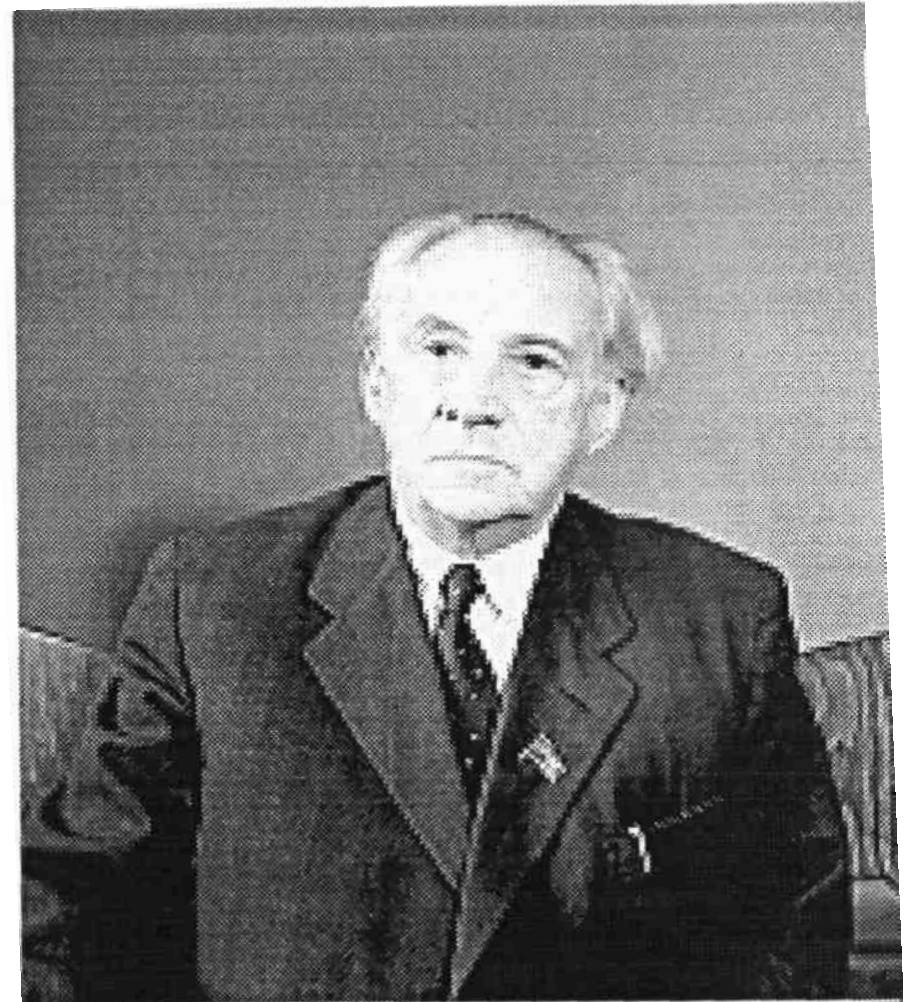
Студійський В. А., професор кафедри політекономії Київського національного економічного університету імені В. Гетьмана, доктор історичних наук

Ярмошик І. І., завідувач кафедри спеціальних історичних дисциплін Житомирського державного університету імені Івана Франка доктор історичних наук, професор.

Відповідальний за випуск: Скавронський П. С.

Упорядник: Скавронський П. С.

Матеріали публікуються в авторській редакції, автори несуть відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв та інших відомостей

МАКСИМ ТАДЕЙОВИЧ РИЛЬСЬКИЙ

19.03.1895 — 24.07.1964

ПОЕТ, ПЕРЕКЛАДАЧ, ЛІТЕРАТУРОЗНАВЕЦЬ
ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ

Розділ I. ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ М. Т. РИЛЬСЬКОГО	11
Білоус П. В. Максим Рильський на тлі епохи	11
Коваленко Р. Я. Зустріч з поетом. Роки по тому... (М. Т. Рильський у документах Державного архіву Київської області)	16
Науменко Н. В. Студії перекладів верлібру Максима Рильського	20
Савицький І. Л. Земляк Максима Рильського	28
Асташук І. М. Вивчення творчості Максима Рильського на уроках української літератури в загальноосвітній школі	38
Кучерява В. М. Ознайомлення з життям і творчістю Максима Рильського на уроці літературного читання в 2 класі	48
Гладкий А. В., Голубчиков Ю. Н. Исторические изломы российского криведения	55
Мартинюк М. В. Фольклорні настрої творчості М. Рильського	65
Сінчук В. І. Військово-патріотична лірика М. Т. Рильського	70
Авраменко М. Д., Олексієнко Т. Г., Швець М. Я. Шевченкознавство та поетична шевченкіана М. Т. Рильського	74
Розділ II. М. Т. РИЛЬСЬКИЙ І ЖИТОМИРЩИНА	89
Авраменко М. Д. Літературно-меморіальний музей-садиба родини Рильських в селі Романівка	89
Козельський Я. Д. Вчорайшанська життєва сторінка М. Рильського	99
Вітренко В. В. Вшанування пам'яті Лесі Українки в 1940-х роках у місті Новограді-Волинському: з історії однієї фотографії	103
Козельський Я. Д. «Романівська весна»... у Старій Синяві	116

Петрухіна В. О. Діяльність бібліотек Бердичева по популяризації літературної спадщини М. Т. Рильського	121
Калінська А. В., Калінська Я. Ю. Поет любові, краси і волі	125
Бламскевич Т. П., Якубовська Л. В. Формування нових відносин до природи із врахуванням екологічних законів в поетичному епосі М. Рильського	128
Голованова І. Л. Поетова Романівка – душі й серцю мила	135
Розділ III. ПОСТАТІ ЗЕМЛІ ЖИТОМИРСЬКОЇ	137
Студінська Г. Я., Студінський В. А. Видатні особистості в системі регіонального бренду Житомирщини	137
Козельський Я. Д. Над річкою Роставицею побачив світ і став відомий у Європі	147
Тарабукін О. О. Я. В. Яроцький – дослідник археологічних старожитностей східної Волині	149
Жмуришук М. П. Вадим Крищенко і Житомир	160
Самойленко Л. І. Анатолій Шевчук – митець, письменник та дослідник української образотворчості	164
Скавронський П. С. Доля одного з директорів Бердичівського музею – Куткіна Б. В.	172
Ковтун І. А. Видатний геодезист та астроном Ієронім Іванович Стебницький	176
Каленюк С. П. Гордій Брасюк – письменник, який випав з історії	184
Свінцицька А. С. «Єдина радість для мене – це сцена, театр, репетиції...»	191
Тимошенко В. І. Уродженці Житомирщини – творці Збройних сил України в 1917-1920 рр.	197
Градовський П. М. Нащадки великого етнографа	203
Бабуцький С. І., Голяченко О. С. Горошківська родина Литвинчуків – гордість України	213

Майданович-Лосенко Н. М. Заслужені працівники культури України на Малинщині та їх вплив на формування мистецького простору району	219
Васильченко В. С, Дунаєвська О. Ф. Видатні вчені природничих наук, які народилися в Житомирі	229
Голяченко О. С. Галерея видатних постатей Горошківщини: земляки та «символи присутності»	235
Кацемба Ю. Л. «Спогади...» чуднівчанина Генріха Жевуського	241
Котенко В. В. Археолог Д. Березовець як дослідник слов'янської кераміки	249
Цейк Г. В. Декабрист І. С. Повало-Швейковський	255
Дурава Н. Л. Палітра поколінь	258
Криловець М. Г. Використання літературного краєзнавства Житомирщини в соціальному вихованні молоді	262
Петько Т. А. Мелодії Лесиноного краю	267
Подобна Є.В. Д. Ярошевич та В. Короленко і історії полтавської журналістики початку ХХ століття	279
Тарабукін О.О. До питання про місце поховання Героя Радянського Союзу Івана Степанович Саснка	287
Грбарчук Н. В. Юзеф Ігнацій Крашевський як дослідник Волині	295
Коган Л.Г. Звягельські цадики	298
Захарчук Н. М., Скавронський П. С. Постаті спортивної слави Бердичева в експозиції музею історії міста	310
Коломієць Л. В. Теодор Раковецький — гравер кармелітської друкарні у Бердичеві	317
Розділ IV. ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ КРАЄЗНАВСТВА	322
Стельникович С. В. Постать Т. Шевченка як об'єкт нацистської пропаганди в генеральному окрузі «Житомир	322

Єршов В. О. З історії наукової діяльності Житомирської обласної спілки поляків України (1989–2014)	327
Церковна А. С. Англійські мандрівники про українські етнічні землі	337
Білявська В. С. Волинські містечка у «Мумуарах із життя» Є. Фелінської	342
Климчук А. М. Нумізмати Житомирщини у праці Антонія Ришарда «Польський нумізматичний альбом»	349
Ярмошик І. І. Участь населення Волинської губернії в польському січневому повстанні 1863–1864 рр.	352
Барилук В. В. Січневе повстання 1863–1864 рр. в контексті польського національно-визвольного руху на Правобережній Україні у ХІХ столітті.	357
Пасюк І. М. Маловідомі сторінки партизанського руху на Житомирщині	360
Буднік С. В. Наводнение, их причины и последствия	366
Данилюк Ю. В. Тасмнича Чуднівська фортеця	375
Думанський Б. В. Римські денарії та їх «варварські наслідування» на території України	379
На книжкову полицю	383
Коржовська О. В. Літературний погляд у минуле	383
Дурава Н. Л. Корисне і необхідне видання	385
Косенко В. В. Путівники музеями Житомирщини	387
З епістолярної спадщини	391
Рильський М. Т. Микола Шпак	391
Хроніка діяльності Житомирської обласної організації Національної спілки краєзнавців України (2014 р.)	394
КРАЄЗНАВЧІ ЮВІЛЕЇ	401
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	402

ЗЕМЛЯК МАКСИМА РИЛЬСЬКОГО

У статті розглянуто, як Борис Андрійович Нечерда, заохочений до поетичної творчості Максимом Тадейовичем Рильським, відкрив «свій материк поезії», став відомим митцем, сміливим експериментатором, у формуванні таланту якого визначальну роль відіграла його духовна батьківщина – с. Ярешки.

Ключові слова: класик української літератури, творча лабораторія, витоки таланту, однодумці, село Ярешки, «ярешківська Ганна».

Поет-шістдесятник Борис Андрійович Нечерда належить до тих митців, чиє спілкування зі славетним земляком М. Т. Рильським було особливою сторінкою в долі, надало наснаги та спрямувало до життя в літературі.

У липні 2014 року йому виповнилося б 75, коли б сімнадцять років тому він не попрощався зі світом і земними справами.

Проте «той могутній імпульс, що йшов від не зовсім типового шістдесятника Нечерди, ... залишився незабутнім» [1]. Поетична творчість митця стала предметом критичних оцінок і поетичних роздумів одеських письменників і науковців, київських та львівських колег та дослідників. Почалося життя поета після смерті. У критико-літературознавчому дискурсі велика увага зосереджується на масштабі творчої особистості митця, літературна спадщина якого творилася в основному в оточенні мистецької богеми Одеси. Тому постать Б. Нечерди «осягнута крізь призму одеської аури» та її південноукраїнського колориту [8, с. 205].

Незабаром виросте нове покоління, яке зможе прочитати лише скупи рядок життєпису поета: «Народився 11 липня 1939 року в селі Ярешки Андрушівського району Житомирської області». У жодній науковій розвідці не акцентується увага на тому, що якби не було в житті Бориса Андрійовича ярешківського «материка», то хтозна, чи відкрив би він українцям материк поетичний, чи були б оригінальними і глибинними його поезії, що передають оголеність почуттів людини, яка тонко відчуває «суєту суєт» сучасного життя. Село Ярешки Андрушівського району було не просто рідним Б. Нечерді. Будучи пронизливо самотнім у недосконалому світі, він потягом приїжджав із російськомовної Одеси, де той, хто почувався українцем, гостро усвідомлював свою окремішність, у народнорозмовну стихію і в юності, і в зрілому віці, щоб, як до цілющого джерела, припасти до «ярешківського

народу», що «обведе круг пальця долю», набратися життєдайних сил, наснаги, терпіння, нових вражень, знайти душевну рівновагу і поринути в спогади. А потім вибухнути гостроречувтєвими, гостропсихологічними поезіями, у яких крізь душу ліричного героя летить тривожна епоха.

Мальовничі Ярешки в далекому лісостепу на південному сході Житомирщини часто згадуються у творах поета вражаючого таланту, або ж значаться під ними як місце їх написання. «І ярешківська людність у віршах то там, то сям, і вигулькне як не яскравим слівцем, то неповторною рисою характеру, чи чудернацькою витівкою» [4, с. 113]. Дослідник творчості поета П. Засенко стверджує, що сила таланту Бориса Нечерди саме в тому, що той «завжди залишався селянином, крізь його творчий модерн, урбаністичні мотиви просвічується селянська світоглядність» [4, с. 113].

Розкинулись Ярешки за один кілометр від села, яке носить поетичну назву – Брівки і має залізничну станцію. На станції працював черговим батько Бориса, Андрій Андрійович, і – бухгалтером мати – Ганна Семенівна. Дзвінкий голос доброї й мудрої неньки був синові «єдиним музичним інструментом... дитинства», який зворушував і заспокоював його і трьох молодших сестричок народними піснями і казками.

По ній, як по дереву,

небезпечно й гарно

розтікатися мислям Бояна.

Під час війни сім'я евакуювалася в сибірське місто Гур'ївськ, де батько працював начальником залізничної станції. У заметіль, коли рано смеркалось і було холодно й голодно, а в барачній кімнаті – по сім'ї в кожному кутку, мати, накривши дітей, розповідала казки, співала українських народних пісень. Коли заговкала, з «російських» кутків звучали прохання: «Продолжай, хохлушка, наши тоже не спят», «Ганна, ты про Ивасика-Телесика напомни и Котигорошка...».

Після війни Нечерди повернулися в Ярешки. За спогадами Л. Й. Сафонюк, майже ровесниці Бориса, родина якої жила по сусідству з його сім'єю (до речі, Андрій Андрійович був хрещеним батьком старшого брата Людмили Йосипівни – Леоніда), батько майбутнього поета продовжував працювати на залізниці. Мати ж запам'яталася вродливою, як актриса, жінкою. Вона була стрункою, носила красиву зачіску, одягалася в модні, хоч і простенькі, плаття. Улюбленим її заняттям було шиття швейною машинкою. Борис залишився в пам'яті гарним хлопчиком у білій сорочечці, чорних штаних на шлейках, гольфах до колін і черевиках. У 1947 році він пішов у перший клас Ярешківської семирічки [11].

А в 1953 році сім'я переїхала до м. Олександрії на Кіровоградщині, де оселилась у непоказному шахтарському помешканні в робітничому селищі Жовтневому. Протягом року Борис навчався у сьомому класі школи № 7, а після одержання батьками квартири у селищі Перемога – у школі № 10. Коли

навчався в 9 класі, тяжко захворів батько, не працювала мати. Аби матеріально підтримати сім'ю, юнак влаштувався на роботу учнем монтажника, а ввечері відвідував школу робітничої молоді. Коли ж стан здоров'я батька покращився, Борис закінчив десятирічку в денній школі із золотою медаллю. Це був 1957 рік.

Невеликі статки змусили його обрати не інститут, а виробництво і дев'ять місяців працювати старшим стрілочником у вантажно-транспортному управлінні тресту «Олександрівугілля».

В Олександрії в 1955 році юнак дебютував у літературі віршем «Молодий агроном», а протягом 1955-1958 років опублікував двадцять творів. Творча особистість майбутнього поета почала формуватися на засіданнях літературного гуртка «Проба пера» при редакції місцевої газети.

У 1958 році почалася нова, особлива сторінка в життєписі Б. Нечерди. У травні місяці в столиці він зустрівся з класиком української літератури М. Т. Рильським. Того ж року він без проблем поступив на навчання на кораблебудівний факультет Одеського інституту інженерів морського транспорту, престижного вузу всесоюзного значення. Та після зустрічі з майстром поетичного слова його назавжди звабила поезія. Захоплений творчою лабораторією М. Рильського, Борис 18 березня 1959 року звертається до нього з листом: «Здрастуйте, шановний Максим Тадейович! Ви знаєте мене як робітника з Кіровоградщини. А тепер я студент. Вчусь на кораблебудівному факультеті Одеського інституту інженерів морського флоту, хоч рік тому мріялось поступати в літературний і неодмінно на відділ поезії. І який з мене був би поет! Нікудишній, сліпий як кріт. Дехто навіть вважає, оцінюючи мій крок, що пробила дванадцята година поезії. І неправда! Майбутня робота не стане поперек горла моїм пісням. Навпаки, я буду більше між людьми. І це чудово, це саме те, чого вимагали Ви! А вірші я пишу. Ось і зараз вибрав кращі надіслав на Ваш суд. Хочеться мені газетно-плакатні теми піднести читачеві якось дещо лірично. У віршах «Про хліб, сіль і мрію» і «Коли зацвітають вишні» спробував. Не знаю, чи вдало.

Напишіть хоч кілька слів. Я і так багато чим зобов'язаний Вам, Максим Тадейович. Скоро травень. У травні я вперше зустрівся з Вами. Про цю незабутню зустріч написав вірш. Його читали одеські письменники. Навіть надрукувати обіцяли.

Вам, очевидно, приходить багато листів і переважно про діла літературні. А мені просто хочеться сказати Вам: приїздіть до нас в Одесу, на море відпочивати. Море – воно і свіжі сили, і натхнення.

Оце, власне, і все.

Жду від Вас вісточки. Бажаю здоров'я. Борис Нечерда» [3, с. 165-166].

Отож у першому вірші Борис відіслав принаймні вірші «Коли зацвітають вишні», «Про хліб, сіль і мрію» та «Садівник троянд і винограду» (з присвятою М. Рильському).

*Все було:
надії і розмови,
синь Дніпра
і сині небеса.*

*Книжечку, що в бронзі заголовок,
Він мені на нам'ять підписав.
Збірка - струм високої напруги,
Вірш - як пісня і палкий вогонь.
На прощання він сказав,
як другу:
Я тебе чекатиму.*

Заходь...

У відповідь від Максима Тадейовича Б. Нечерда одержав листа: «Дорогий Борисе! Відповідаю з великим запізненням. Ви не можете уявити, скільки в мене роботи. Спасибі за вірш мені присвячений. Ваші дві поезії – «Про хліб...» і «Коли зацвітають...» – мені сподобались. Не розумію тільки рядків («Про хліб...»): Є ще порох в порохівницях, І у цьому уся біда.

Чому біда? І як набереться у Вас п'ять-шість таких поезій, то пришліть мені. Може, десь і надрукуємо... Вітаю Вас зі вступом до інституту – славне діло Ви обрали, і зовсім воно не суперечить поезії. М. Рильський. 15. VII. 1959» [10].

Восени Борис знову звернувся до Максима Тадейовича, надіславши йому кілька нових віршів: «Дорогий Максиме Тадейовичу! Залишаю Вам свої кращі вірші з надією, що Ви з ними ознайомитеся... Користуючись нагодою, передаю їх Вам особисто, прошу прийняти цілий зошит. Якщо Вам дещо сподобається, то дозвольте надіятись, що з Вашої легкої руки хоч один вірш нарешті побачить світ. Всього Вам доброго. З пошаною Б. Нечерда. Одеса» [3, с. 166].

У відповідь від М. Рильського одеський студент одержав лист із приємнішими враженнями від віршів: «Дорогий Борисе! Вірші, що Ви мені прислали, свідчать, як я гадаю, про Ваше зростання. Вони світлі своїм настроєм і свіжі. Можливо, мені вдасться щось із них надрукувати. Не зовсім ясний рядок – «Ще захід зрів червоним оком». «Зрів» – у розумінні дивився? Трохи штучно... Радий, що Ви набралися «вдосталь вражень». Всього Вам доброго. М. Рильський. 8. X. 1959» [10].

Максим Рильський поставився до віршів двадцятирічного Бориса зі строгістю найприспикливішого рецензента та батьківською турботою. Найбільш вправні поезії він відібрав, написав до них переднє слово та 2 квітня 1960 року попросив літературного секретаря О. С. Глузмана передрукувати твори і разом з його листом передати до «Літературної газети». Але машинописна добірка до редакції не потрапила. Які обставини стали на заваді цьому, наразі не відомо.

Чому ж саме до М. Рильського звернувся за порадою і допомогою Б. Нечерда? Та тому, що він народився в Ярешках, неподалік від Романівки – родинного гнізда Рильських! Дружина Бориса Андрійовича, Ніни Григорівна, пригадує, що це «земляцтво» й надавало (за словами самого поета) юнакові хоробрості, коли він звертався до Максима Тадейовича.

Заохочений до поетичної творчості Максимом-Золотим Серцем, Борис відвідує літературну студію, пише вірші. У травні 1960 року в зв'язку з важким матеріальним становищем він переводиться на вечірній факультет 2-го курсу, а в липні 1961 року прощається зі студентським життям. З того часу працює в Одесі в редакціях газет «Комсомольське плем'я», «Південь», у кіностудії художніх фільмів, одеському облтеле радіокомітеті.

Борис Нечерда був митцем від народження. Багатогранною була його діяльність: він став відомим як поет і прозаїк, як талановитий журналіст і публіцист, як літописець сучасності і перекладач. Як згадує його дружина Ніна Григорівна, критики писали, що він відкрив «свій материк поезії» [6, с. 1-2]. Перша збірка поезій «Материк» (1963 р.) поставила Б. Нечерду в ряд найцікавіших поетів-шістдесятників, коли ж з'явилася друга – «Лада» (1965 р.), відгукнулися літературні українські журнали, письменницькі газети Києва та Москви. Зокрема, Б. Олійник та М. Слабошпицький «вітали нове ім'я за тією ж шкалою оцінок, яка адресувалась Ліні Костенко, Іванові Драчу, Миколі Вінграновському» [5]. Наступні збірки «Барельєфи», «Поезії», «Літаку краплі бурштин», «Танець під дощем», «Вежа», «Удвох із матір'ю» відкрили літературному світові поета думки, сміливого експериментатора як у системі мислення, так і в передачі його на папері.

Він не сприймав пануючих у тогочасному радянському суспільстві поглядів, його внутрішня позиція не збігалася з офіційною і розходилась із жорстоким часом. Тому й розсипалась вже набрана у видавництві його збірка, у розносних статтях він звинувачувався в дешевому епатажі, богемщині, двадцять років його не друкували в столичних журналах. А його вірші були сповіддю зболеної душі. Як часто казав Борис Андрійович, в його грудях слова то ревуть, як ведмеді, то моляться, ніби в церкві. А слово він відчував, володів ним, чув його народження як шум вітру в кронах дерев, спів пташки, гуркіт грому. Він був і є великим у слові.

*Як сяє річка! Чуєте, як піє сич
Оканьці своїй у пору свайб!
І з яким хрусом ламаються терези,
Рівноваги від струмовіння зваб!*

Де виток таланту Бориса Нечерди? Вони там, де і його коріння, у Ярешках! Тут він був виколисаний у вербовій колісці, заслухався народними піснями і переказами, під час походів до Чорного лісу, що стіною стояв неподалік села, пізнавав таємниці природи. На ярешківській землі шліфувалися грані поетичної майстерності майбутнього митця. Його земляки

пам'ятають, як влітку 1957 року Борис, красивий юнак із смолянистим чубом, очима, як сливки, ввічливістю, культурними манерами приємно здивував їх, коли приїхав з Олександрії у гості до тітки. Марія Семенівна Козлюк, родичка по матері, мудра й душевна жінка, жила в садибі, де народився й ріс Борис. Всі знали, що в її саду росте Борова груша, плодів якої ніхто не рвав до його приїзду. Тітка дуже любила племінника, навіть хату передала йому в спадщину.

Тоді творча душа Нечерди знайшла в Ярешках однодумців: Василя Солов'я, Олеся Шевченка з м. Сквири, який проживав у Бривках і працював у колгоспі, і Валентина Бровчука. Хлопці постійно збиралися на творчі бесіди. О. Шевченко і В. Бровчук тяжіли до філософського осмислення світу, а В. Соловей з Б. Нечердою – до поетичного. Борис був невичерпним експериментатором, а Василь – невичерпним ліриком. У спогадах В. Ф. Солов'я, який тоді під відомою на все село грушею у поетичному двобої «схрещував шпаги» з Б. Нечердою, той вже тоді відрізнявся творчим мисленням, власною манерою творення, побудови віршів, мав свій стиль і творчий почерк [12].

Формування творчих особистостей у Ярешках – маленькому українському селі – це дивовижний факт у його історії. Пройде небагато років – і про трьох з цих талановитих юнаків дізнається вся Україна.

Б. Нечерда став, за характеристикою В. Стуса, переможцем на поетичному турнірі і вписався в ряд з класиками і сучасними поетами. Як зазначав Ю. Андрухович, «у другій половині вісімдесятих, коли наше покоління почало знайомитися... в передчутті великих перемін, Нечерда возвишався як один із знаків взаєморозуміння, краще сказати, один з визнавальних знаків» [2]. Національна премія імені Тараса Шевченка, присуджена йому посмертно за книгу віршів «Остання книга» у 2000 році, утвердила всеукраїнське визнання поета.

О.С. Шевченко після закінчення в 1969 році факультету журналістики Київського університету став українським політичним діячем, учасником національно-визвольного руху.

В.Ф. Соловей після одержання атестата про середню освіту навчався в Київському училищі річковиків. Після його закінчення працював механіком великого пасажирського пароплава. Став відомим українським поетом, лауреатом літературної премії імені В. Сосюри. Його твори вражають щирістю почуттів, непідробною любов'ю до людей села, вони – це нескінченне замовляння болю, завдане селу – колісці української душі упродовж давньої та ближньої історії.

Борис Нечерда при найменшій нагоді поспішав до рідного села. Коли жив в Одесі, приїжджав із друзями чи дружиною і дочкою Орисею. А в день народження, 11 липня, коли не був чимось серйозно зайнятий, то на крилах

летів у рідні місця, до Ярешок, до тітки Марії, яку обожнював, яка йому снилась; від спогадів про неї в Бориса Андрійовича з'являлися сльози.

Якось у гостях дочка Оріся захворіла. Уважний і турботливий батько щодня відвідував у лікарні в Бривках дружину з донечкою, забирав брудні пелюшки і приносив чисті та випрасувані.

У Ярешках Б. Нечерду любили найбільше. Прості й мудрі земляки його поважали, а він не цурався їхніх клопотів, переймався їх проблемами, допомагаючи в дрібних і важливих справах. Спілкування з односельчанами було невтомною потребою поета. Його вміння їх слухати надавало невичерпний життєвий матеріал, оновлювало відчуття мови.

На батьківщині поет дуже багато працював. Згадує його двоюрідний брат Козлюк Федір Олександрович: «Часто бувало так, що надворі лише сіріло, а він, прихопивши покривало, поспішав у поле, де колосився хліб. І там, серед природи, писав вірші. Повертався пізно ввечері з 2-3 зошитами.

Згодом збирав нас, родичів, і розпочинав читати написане. Ми уважно слухали, а Борис Андрійович щось викреслював і вставляв нові слова. При цьому перепитував: «А так – краще?...

У нашій сім'ї була книга Бориса Андрійовича «Вежа», в якій описано життя ярешківців і родичів. Особливо мені запам'яталась розповідь про бабу Мотрю. Всі жителі вулиці Козлівки сходились до нас на подвір'я, сідали і слухали... Жінки не стримували сліз від радості за земляка» [3, с. 157].

Врешті, свій другий «материк», «Ладу», він «відкривав» не лише в Одесі. «Прозорої-прозорої осені» в Ярешках, зауважує Ніна Григорівна, він теж писав вірші-естампи, які стали його осмисленням громадянської відповідальності перед своїм народом, материком повернення до рідної оселі, рідного села, до материнського порогу [7, 95].

У творчому доробку Б. Нечерди знаходимо немало творів, пов'язаних з Ярешками образами чи історією написання. Свою матір він бачить тільки в Ярешках, для нього вона – «ярешківська Ганна», яка «смуток на люди носити боялась». Поет признавався дружині, що всі жінки у його творах списані з неї. Втім, це зізнання знаходимо і в його щирих і піднесених поетичних рядках. ...

*якось так сталося,
що – очі всього жіноцтва,
губи всього жіноцтва,
радість плодоносіння,
жіноче всього жіноцтва –
застримували в неї, мов ріки усього світу
в один, ще не знаний мною, згуртований
океані!*

Мати поета – не тільки «абориген з планети його дитинства» [9, с. 16], а й красивий творець достатку життя. Барвистими естампами назвав Борис Андрійович спогади про матір у своєму дитинстві (поема «Лада»),

*Торкало сонце повіки мені тонкі...
А мати,
примруживши влучне око,
висмикувала з печі пухку паляницю
і смачно давала цигля зісподу –
– як немовляті,
щоб те закричало вперше.*

У вірші «Лист до матері» з розлогим підписом: «Село Ярешки на Житомирщині» Борис Андрійович зворушливо розповідає про те, як, перебуваючи на «елегічному відпочинку», веде розмову з ненькою, хоч кожний з них вже перебуває «у своїх світах».

*А звідціль – ні птиць, ні літака...
і поштаря не видно коло мене...
На відстані даремних кілометрів
твоя благословляюча рука...*

Із Ярешками пов'язане написання Борисом Андрійовичем вірша «Реконструкція ножа-хліборіза». Змісту твору передую епіграф: « У моїх Ярешках розбирали на дрова хату-розвалюху, давно «нічнийну, й у шпарині між сволюком і стелею знайшлося лезо ножа, зламаного через його непотрібність лихого 33-го, мабуть, року...».

«Пізніший пожиалець» майструє з поламаного хліборіза пам'ятку, злущуючи напилком «риб'ячу луску іржі із жала».

*Вправлю в черешневу рукоять,
цеглям лезо блякле віддзеркалю,
так щоб в ньому хоч би зрідка я
вбачив ока Божого цікавість:
так чи так, а я собі живу,
човгаю, земля терпляче носить...*

Поезія вражає рядками про край, де в 30-х роках ХХ століття народження батьками дітей було подвигом.

*...я народився в краї кладовищ,
де мерців з їдали в голодовку.
Гей, хто-небудь!.. Тлін. Анішелесь.
Вилягла колгоспна Україна.*

Тому той, хто народився «під похабним зором кутовим зірки, що молохувала довго», намагається зробити меншого, а все-таки ножа, «не для крові, а для хліба».

Наш земляк, записавши в Ярешках влітку 1969 року зі слів тітки Марії казку про Георгія-змінюся, створив вільний її перепис, назвавши «Через гору орел воду носить». Твір має зворушливий епіграф: «Присвячую маленькій моїй Орісі, що незабаром навчиться читати» і за змістом та довершеністю нагадує народну думу.

«Пам'яті мого дивовижного дядька Саня Козлюка, улюбленця з-поміж усього ярешківського людства» – таку присвяту має вірш «Характерник». Б. Нечерда з гумором змальовує образ невдахи-винахідника і мудреця.

*Виноградника завів,
а воно не родить: Північ.
Робив з діжки дирижабль.
З оковитої гнав меляс.
Екстра-вуллі держав,
бджоли, правда, перемерли.*

Розпрощавшись із земними справами, він залишив по собі «зачитані до дір Мойдодир, псалтир, Шевченка». Проте зі своєю вдачею («як намислив що – не спиниш») дядько Сань «подався не в порожні до небесних канцелярій».

*Тож якщо тяжка зима,
чи парламент з глузду...теє,
знай: напевно, то схизмат
щось убрів характерне.*

Захоплено змалював митець улюблені образи земляків, добрих, щедрих, щирих, людяних, дотепних, у поемі «Ярешківське весілля».

Борис Нечерда – наш земляк, український поет, прийшов у цей світ, щоб прожити в ньому 59 непростих життєвих років і залишити нам своє непересічне високе Слово. Його поезія незгоди й опору творилася в умовах змагань за абсолютну свободу і прирікала на абсолютну самотність. Він віщував своє майбутнє, відчувачи присмак недалекої смерті («Через декілька літ закінчиться мій недоліт до мети, до судьби і до Н. що єдину й любив») і весняне воскресіння.

*Поета як прапор
Затопчуть в багнюку. І смеркне.
Він матиме право:
Лише воскресати із мертвих.
І чути вітальний,
Весняний, весільний гелгіт
І знов, як віддавна,
В сьогодні - вганяти свій геній.
Не стримує рамка:
Тріщить, потребує поновлень.
Не справдилась крапка,
Яку становили по ньому.*

Його останнє прощальне слово звернене до нас, тих, хто нині живе в Україні і житиме тут завжди.

*«... і прошу громаду: до титли долюбити мою
вітчизну,*

як звідтам я сам не могтиму».

Похоронили поета в Одесі на 2-му Християнському цвинтарі сонячного, не по-січневому теплого дня 1998 року. За прожиті з того часу роки ми зрозуміли глибину нашої духовної втрати. Відчуття непоправності її, усвідомлення змісту поетичного слова Бориса Нечерди нехай зближують нас, вже запізнілих сучасників, які живуть не лише в Ярешках та Одесі, але і в усій Україні. Читаймо його вірші, що приводять до найголовнішого – духовного очищення.

1. Андрухович Юрій. В конце неслета // Юг. – 1999. – 20 апреля.
2. Андрухович Юрій. Наприкінці недоліту / День. – 1999. – № 33. – 23 лютого.
3. Задоя Іван. Вибісто-стражденна дорога до літературного храму // Вежа. – 2006. – №19.
4. Засенко Петро. Ярешківський одесит, або Мамай без коня // Київ. – 1999. – №9–10.
5. Глушак Анатолій. Золотий гомін Нечерди: Починається ювілейний рік поета // Вечерня Одеса. – 26 грудня.
6. Материки Бориса Нечерди // Думська площа. – 2000. – 17 березня.
7. Палієнко М. Інтерв'ю з Н. Решетнєвою, дружиною Б. Нечерди // Одесити – лауреати національної премії України імені Тараса Шевченка. Бібліографічний довідник. – Одеса. – 2006.
8. Саєнко Валентина. «Ярешківський одесит, або Мамай без коня»: творчість Бориса Нечерди // Рідний край. – 2012. – № 2.
9. Слабошпицький М. Ф. Вибір Бориса Нечерди. Вступна стаття // Борис Нечерда. Вибрані твори. – Одеса. – «Маяк». – 2004.
10. Сушинський Богдан. Максим Рильський і Борис Нечерда. / Вечерня Одеса. – 2009. – 27 серпня. – № 125.
11. Записано 15 жовтня 2010 р. від Людмили Йосипівни Сафонюк, 1940 р. народження, жительки с. Брівок, пенсіонерки (з особистого архіву автора).
12. Записано 12 липня 2012 р. від Солов'я Василя Федоровича, 1941 р. народження, жителя м. Києва, пенсіонера (з особистого архіву автора).

***